

Inhoud

Berichtje vooraf: een café-overpeinzing	11
Een eerste verkenning van het terrein: ik versus wij	18
Een confrontatie als teken aan de wand	35
Een hybride tussenwereld: noch publiek, noch privé	44
Ademruimte	50
Universiteit voor Humoristiek	57
Luchtige samenklontering	64

Vallen en weer opstaan	71
Wil tot (on)vriendelijkheid	77
De bruine kroeg is dood, leve de bruine kroeg!	87
(Her)ontwakend tribalisme	96
Kabbelende troost: de kroeg als wijkplaats	101
Slim en glad: de samenleving als apparaat	116
Een wereldlijke liefdespraktijk	128
Het ritme van de menselijke maat (délicatesse, s'il vous plaît!)	137
Na sluitingstijd	153
Een rondje literatuur	157
Dankwoord & verantwoording	160
Noten	163

Het café, mijnheer, is een instelling van openbaar nut, zeker in niet mindere mate dan het museum. En het is ongetwijfeld van groter waarde voor de goede gang van zaken in een ordelijke samenleving dan de gezondheidsdienst of de instituten van hooger onderwijs.

JAN GRESHOFF

*Berichtje vooraf:
een café-overpeinzing*

Zou het aan mijn jeugd liggen en de sluier van ont-
heemding die erover hing? Of moet ik er een mil-
de psychopathologische doorwerking in lezen van
wat ook wel bekendstaat als de tweedegeneratie-
problematiek? Waarschijnlijk is het een combina-
tie van beide dat ik al op vrij jonge leeftijd, ergens
rond mijn zeventiende, naar een plek verlangde
waar ik me in relatieve anonimiteit geborgen kon
voelen en waar ik tegelijkertijd, zonder opgave van
redenen, altijd weer kon vertrekken. Ik verlangde,

kortom, naar een stamkroeg. Tijdens mijn studententijd in Amsterdam deed ik een onbeholpen poging; de leestafel van een grand café bleek evenwel niet de uitgelezen plek voor het soort vertrouwdeheid dat de ingebeelde balling in mij, altijd op zoek naar een beschutte thuishaven, zocht. Nu, een paar decennia later, reken ik me rijk met een drietal hoofdstedelijke uitspanningen waar ik te allen tijde een onbekommerd heenkomen kan vinden, waar men mijn naam kent en weet wat ik drink – en niet veel meer dan dat.

Ik geef er mijn ogen en oren de kost; observeren en afluisteren zijn onuitputtelijke bronnen van sociale kennis. Want behalve onderdak, is dat ook wat een café biedt: een plek waar je je kunt laten aan en soms verbazen over de kleine en grote wederwaardigheden, het gewone en ongewone van de levens die er aan je voorbijtrekken. In de verhalen en impressies die ik er verzamel liggen betekenissen verborgen die mogelijkterwijls naar mijn eigen leven te vertalen zijn, die een verhaal te vertellen hebben over hoe ik mij tot de wereld verhoud, of zou kunnen verhouden. Voor schatgravers naar het ‘menselijke, al te menselijke’ (meester-chroniqueur Simon Carmiggelt geldt in dezen als het maatgevende voorbeeld der Lage Landen)

is er nauwelijks een betere vindplaats denkbaar: men heeft geen zware instrumenten nodig en hoeft niet lang te zoeken om er iets interessants of verrassends op te diepen, opmerkzame ogen en oren voldoende. ‘Ik zie een dozijn komedies in een uur en hoor echo’s van tragedies die niemand schrijft,’ noteerde de Duitse schrijver en Joodse balling Hermann Kesten in zijn essayistische werk *Dichter im Café* (1959).

De prominente plek die het kroegleven in de navolgende pagina’s krijgt, had ik aanvankelijk niet voorzien. Mijn ambities reiken immers verder dan het drinklokaal groot is, een lokaal waarvoor ik hooguit een bescheiden rol in gedachten had in een inleidend hoofdstuk (ter levendige illustratie van de thematiek en indachtig het adagium dat wie de lezer wil verleiden, hem dorstig moet maken). Maar ik had buiten een collega-filosoof en goede vriend gerekend aan wie ik, gezeten op een Amsterdams terras, mijn boekidee ontvouwde. Toen ik na mijn inhoudelijke uiteenzetting nog iets mompelde over de kroeg als openingsdecor, spits-te hij – haast letterlijk, leek het wel – zijn oren, helde voorover en zei: ‘Wat een geweldig idee, daar moet je je hele boek aan ophangen!’

Het was een rake suggestie, want de vraag die

hier centraal staat – in de meest algemene formulering: hoe samen te leven – laat zich het beste beantwoorden met behulp van een fysieke en alledaagse ruimte; samenleven is immers, in weerwil van de schermtijden waarin we leven, vooral een *belichaamde interactiviteit*. Het café in zijn ideaaltypische vorm (kleinschalig, knus, meer of minder bruin en met een divers publiek) is zo'n ruimte. Waarmee meteen is gezegd dat er naast de caféwereld nog andere omgevingen en praktijken voorhanden zijn ter inspiratie en informatie van samenlevingskunst.

Tot slot: er bestaat, in mijn perceptie althans, een ideaalbeeld van de stam- of buurtkroeg die ik in de navolgende pagina's als uitgangspunt hanteer. Het mogelijke bezwaar dat ik daarmee een wel heel geïdealiseerde of zelfs eenzijdige weergave van het alledaagse kroegleven schets, beschouw ik als een aanmoediging. Want als het zo is dat ik me een ideale plek *verbeeld* (of inbeeld), dan kan die verbeelding (of inbeelding) nog altijd behulpzaam zijn bij een niet te onderschatten functie van de verbeelding: je een voorstelling maken van hoe, in dit geval, de contouren van een betere wereld er mogelijk uitzien. Net zo goed als een dystopische roman of cultuurpessimistisch traktaat ons inlich-

tingen verschaft over de ongewenste (in)richting van een samenleving, kan een meer utopische of geïdealiseerde voorstelling van zaken, zelfs over zoiets alledaags als een bruin café, licht werpen op een gewenste of, op z'n minst, alternatieve (in)richting. Maar misschien de belangrijkste constatering ter weerlegging van het verwijt van idealisering: de pleisterplaatsen die hier de revue passeren mogen misschien schaarser zijn geworden en volgens sommigen zelfs op uitsterven staan, hun ideaaltypische verschijningsvorm bestaat nog wel degelijk.

Voor wat die geïdealiseerde voorstelling van zaken betreft, kan ik niet onbenoemd laten dat het café van oudsher een mannenbolwerk is, en dat de vrouwelijke stamgast een vrij recent fenomeen is. Het perspectief dat ik in het navolgende bied, is voor vrouwen, minderheidsgroepen of de queergemeenschap bepaald (nog) geen vanzelfsprekendheid. Zo zullen veel vrouwen zich nog altijd, en niet zonder reden, beschroomd voelen om 's avonds in hun eentje een café te bezoeken. Hoewel het ook daar steeds minder getolereerd wordt, is de caféwereld niet immuun voor grensoverschrijdend gedrag. Wat dit aangaat heeft het 'instituut' van de traditionele kroeg zeker nog een emancipatoire

slag te slaan, zoals dat evengoed geldt voor andere instituten in onze samenleving. Tegelijkertijd geloof ik dat er in de stam- of buurtkroeg aanwizingen te vinden zijn voor een prettig(er) en meer inclusief samenlevingsklimaat. Want daar is het mij hier om te doen: onderzoeken wat de *mogelijkheidsvoorwaarden* zijn voor een leefbare samenleving. De sociale microkosmos van het kleinschalige café leent zich goed om de contouren daarvan in beeld te krijgen. Ik besef dat ik de systemische kant van de zaak hiermee links laat liggen, de vraag bijvoorbeeld naar de mechanismen achter allerlei vormen van in- en uitsluiting, maar had ik systeemkritiek willen bedrijven, dan had ik een ander boek moeten schrijven. Dit genoteerd hebbende, rest deze witte vijfvinker van middelbare leeftijd de hoop uit te spreken dat het lezen van dit werk voor iedereen waarvoor het traditionele café terra incognita is of vooralsnog weinig tot de verbeelding spreekt een aansporing kan zijn er eens binnen te stappen en, indien nodig, zijn of haar plek op te eisen.

Deze *Filosofie van de kroeg* heeft een essayistische opzet. Het is een vlechtwerk van indrukken en interpretaties met een fenomenologische inslag. Dat wil zeggen dat alledaagse ervaringen aanleiding zijn voor bespiegelingen op de mogelijke

betekenis ervan. Hoewel de opbouw eerder losjes dan systematisch is, de inhoud eerder intuïtief dan argumentatief, zit er wel een min of meer logische gedachte achter de opeenvolging van de verschillende stukken. Waarmee ik de lezer wil attenderen op het feit dat de finale bevindingen van dit werk, de geloofwaardigheid of ongeloofwaardigheid ervan, slechts te wege zijn indien men de pagina's in de voor onze contreien gebruikelijke volgorde omslaat en, zo wil ik graag benadrukken, dat men kennisneemt van de eindnoten; zij kruiden het gerecht dat hier wordt opgediend en verdiepen de wijsgerige smaak ervan.